

Olga GARUSOVA

MODUL DE VIAȚĂ ȘI TRADIȚIILE COMUNITĂȚII RUSE A CHIȘINĂULUI INTERBELIC DIN AMINTIRILE CONTEMPORANILOR

<https://doi.org/10.52603/rec.2021.30.13>

Rezumat

Modul de viață și tradițiile comunității ruse a Chișinăului interbelic din amintirile contemporanilor

În articol sunt elucidate tradițiile cotidiene și culturale ale populației ruse din Chișinăul interbelic pe baza surselor private. Am selectat și analizat memoriile nepublicate din arhivele private a ANRM ale contemporanilor aparținând păturii urbane a nobilimii și intelectualității. Varietatea temelor și subiectelor reflectate de memorialiști este foarte largă, dar problematica rusească implicit este prezentă în ele. Vorbind despre obiceiurile de zi cu zi, timpul liber, activitățile profesionale și sociale ale intelectualității vorbitoare de limbă rusă din acei ani, autorii reflectă viziunile mediului lor etnocultural. Memoriile studiate denotă o continuitate a vieții și culturii rușilor din anii 1920–1930 și deceniile anterioare. În perioada în care Basarabia a făcut parte din Regatul României, în noile condiții sociale și ideologice, comunitatea rusă s-a străduit să păstreze vechile forme religioase, a modului de trai și culturale ale vieții de zi cu zi. Cu toate acestea, deși au rămas neschimbate în exterior, multe tradiții au fost umplute cu un conținut diferit, trecând de la viața publică spre sfera privată. Documentele personale, memoriile, ne permit să ne concentrăm pe subiectul cheie pentru etnologie și puțin studiat în discursul istoric, subiectul vieții de zi cu zi a rușilor din Basarabia în perioada interbelică.

Cuvinte-cheie: Chișinăul interbelic, comunitatea rusă, memorii, tradițiile cotidiene și culturale.

Резюме

Быт и традиции русского сообщества межвоенного Кишинева в воспоминаниях современников

В статье на материале источников личного происхождения рассматриваются бытовые и культурные традиции русского населения межвоенного Кишинева. Нами были выбраны и проанализированы хранящиеся в личных фондах Национального архива Республики Молдова неопубликованные воспоминания современников, принадлежавших к дворянско-интеллигентному городскому слою. Круг затрагиваемых мемуаристами тем и сюжетов очень широк, однако русская проблематика имплицитно в них присутствует. Рассказывая о бытовых привычках, досуге, профессиональных занятиях, общественной деятельности русскоязычной интеллигенции тех лет, авторы отражают мировоззрение и взгляды своей этнокультурной среды. По изученным мемуарам видно, что быт и культура русских 1920–1930-х гг. отражали преемственность с теми, которые были характерны для предыдущих десятилетий. В период нахождения Бессарабии в составе королевской Румынии русское сообщество стремилось сохранить

в новых для него социальных, идеологических условиях прежние религиозные, бытовые, культурные формы повседневности. Однако оставшись внешне неизменными, многие традиции наполнились иным содержанием, переместившись из публичной в сферу частной жизни. Документы личного происхождения, воспоминания позволяют акцентировать внимание на ключевой в этнологии и мало исследованной в историческом дискурсе теме повседневной жизни русских Бессарабии в межвоенный период.

Ключевые слова: межвоенный Кишинев, русское сообщество, мемуары, бытовые и культурные традиции.

Summary

Everyday Life and Traditions of the Russian Community of Interwar Chisinau in the Memoirs of Contemporaries

The article examines the everyday and cultural traditions of the Russian population of interwar Chisinau based on sources of personal origin. There were selected and analyzed unpublished memoirs of contemporaries who belonged to the noble and intelligent urban stratum, kept in the personal funds of the National Archives of Republic of Moldova. The range of topics and plots is very wide, but Russian problems are implicitly present in all memoirs. Describing everyday habits, leisure, professional occupations, social activities of the Russian-speaking intelligentsia of those years, the authors reflect the world outlook and opinions inherent in their ethno-cultural environment. The studied memoirs show that the everyday life and culture of the Russian population of the 1920s and 30s reflected continuity with those that were characteristic of the previous decades. During the period when Bessarabia was part of Royal Romania, the Russian community, being in new social and ideological conditions, tried to preserve their religious and cultural forms of everyday life. However, while remaining outwardly unchanged, many traditions were filled with a different content moving from social to private life. These personal documents and memoirs allow us to focus on the key topic in ethnology: investigation of the daily life of the Russian population in Bessarabia during the interwar period, less studied in historical discourse.

Key words: interwar Chisinau, Russian community, memoirs, everyday life and cultural traditions.

În studiul vieții de zi cu zi, a vieții culturale și cotidiene din trecut, un rol important revine surselor private. Amintirile și memoriile, jurnalele, notele autobiografice ajută la înțelegerea mai bună a vieții obișnuite, viziunii, comportamentului, sis-

temului de valori ale generațiilor trecute. Aceste proprietăți ale „documentelor subiective” sunt deosebit de semnificative pentru studierea aspectelor cotidiene și socio-culturale ale vieții populației ruse din Basarabia interbelică, perioadă cu discurs istoric politizat și, în consecință, modernizat.

În acest articol, folosind materiale din memorii, vom încerca să arătăm câteva aspecte ale vieții de zi cu zi și culturale a „Chișinăului rusesc”, așa cum le-au văzut contemporanii epocii interbelice. În acest sens, fondurile personale ale Arhivelor Naționale ale Moldovei reprezintă o sursă consistentă. Un interes deosebit pentru noi sunt memoriile inedite ale basarabenilor: cercetătorul G. G. Bezikoni («Портретов длинный ряд» / Șirul lung de portrete), avocatul N.N. Tolmacevski («Что я видел и слышал на своем веку» / Ce am văzut și auzit în viață), compozitorul K. K. Romanov («Мое жизнеописание» / Despre viața mea), nobilul A. D. Inglezi («Автобиография. Письма-записки» / Autobiografie. Scrisori-notițe), emigranții – muzicianul V. A. Bulicev («Год за годом в музыке» / An după an în muzică)¹ și fost avocat, artistul A. I. Dașkov («Воспоминания. Бессарабские очерки» / Amintiri. Eseuri basarabene). Scrise în anii 1940 – începutul anilor 1950, deci, după o perioadă cronologic scurtă de timp după evenimentele descrise, textele, nefiind destinate publicării, se disting prin convingerea documentară și emoțională. Acesta era încă un trecut viu și apropiat, legătura spirituală cu care se alimenta prin nostalgia pentru Basarabia dispărută irevocabil. Toți autorii au locuit în România, unii din anii 30, alții în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Memorialiștii au nu numai un destin comun, ci și o viziune similară asupra lumii. Este vorba despre oameni de aproximativ aceeași generație, care s-au născut în anii 80–90 ai secolului al XIX-lea (cu excepția lui Bezikoni, născut în 1910), educați, crescuți pe aceleași modele culturale și valori morale, neavând nicio relație directă cu politica. Deși varietatea temelor și subiectelor atinse în memorii este foarte largă, problematica rusă este permanent și implicit prezentă în ele. Vorbind despre activitățile culturale și sociale, tradițiile cotidiene, petrecerea timpului liber, activitățile profesionale ale rușilor, mai exact – a intelectualității acelor ani, autorii exprimă punctele de vedere ale acestei păături sociale a orașenilor.

Pe paginile memoriilor, Chișinăul apare ca un oraș multiethnic, în care, în general, erau acceptate varii forme externe ale vieții și culturii de zi cu zi.

Limba rusă rămânea încă principala limbă de comunicare și era pe larg vorbită în viața de zi cu zi, în comunicarea între persoane și profesională. După cum a remarcat V. Bulicev, „întregul oraș și tot anturajul meu vorbeau doar rusește” (Булывчев 1959: 214). Acest „mediu” numeros era alcătuit din oameni de diferite confesiuni și naționalități – muzicieni și artiști, jurnaliști, medici, profesori, avocați, preoți, personalități publice și politice...

Este de remarcat faptul că orașul este considerat de autori ca un spațiu socio-cultural în afara specificității etnice pronunțate. În acest sens, interesante sunt observațiile „sociologice” ale lui Dașkov, care vedea în împărțirea „geografică” a Chișinăului în două părți de strada Aleksandrovskaya², diferite „fizionomii sociale” și stiluri de viață ale locuitorilor... Străzile „de jos”, locuite în principal de „cei cu capital și comercianți”, semănau cu „vechea provincie sudică cu toată simplitatea ei inerentă a manierelor”. „Cele de sus” – „cu tendință spre *capitală* și semne aparente ale europenizării” – se distingeau prin „cultura tipic urbană” (Дашков 1947: 101-102). Pentru vechii locuitori ai Chișinăului acestea aveau reputația de străzi aristocratice. Partea aceasta era dominată de nobili, oficiali, angajați, reprezentanți ai profesiilor liberale. Trebuie menționat că memoriile conțin preponderent numele celor care au trăit în orașul „de sus”.

K. Romanov descrie o casă tipică pentru o „familie provincială înstărită”, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea de tatăl său pe strada Sadovaia: „Șase camere nu foarte mari, o baie, o bucătărie, o cameră pentru servitori, o terasă, un coridor vitrat, o pivniță, o spălătorie și așa-numitele «acareturi» în curte: o șură pentru trăsură, un grajd și o căsuță cu cămări. Lângă casă era o grădină” (Романов 1946: 1). După ce au vândut casa în 1925, Romanovii au închiriat o casă de vacanță de la Panaioti pe aceeași stradă.

Intelectualii refugiați preferau și ei să închirieze locuințe în orașul „de sus”. În anii interbelici, a apărut o nouă categorie de proprietari care trăiau din chirie. Concediați în urma reorganizării sistemului judiciar și administrativ și lipsiți de principala sursă de venit, foștii oficiali începuse să închirieze o parte din apartamentele lor. Astfel, Bulicev a închiriat mai întâi o „cameră confortabilă” de la G. A. Troțki, fost membru al Judecătoriei Chișinău, apoi – două „camere destul de mari” de la fostul notar I. F. Bartelemanov, a cărui familie ocupa o casă întreagă la colțul străzilor Reniskaia și Gogolevskaia. Adresele se schimbau în funcție de posibilită-

țile financiare. După ce a primit moștenire, același Bulțev a închiriat „conacul luxos” al lui Kirkorov iar, odată cu înrăutățirea situației sale financiare, s-a mutat într-un mic apartament în casa de vacanță a lui Kara-Stoianov la Buiucani. În intervalele căutărilor locuinței, el era primit cu ospitalitate de mai mulți chișinăuieni, printre care „a făcut cunoștințe multe și diferite”, și care au participat activ la viața și proiectele sale muzicale.

Sociabilitatea și ospitalitatea au fost întotdeauna distincte la basarabeni. Un exemplu personal, dar foarte expresiv, este dat de Dașkov. Când faimosul doctor din Chișinău, F. F. Ciorba, a apărut în cafeneaua lui Koval, „chelnerița mi-a adus un pahar cu ceai și ce se servea la el (chifle, prăjituri cu brânză) și, pentru prima dată, a trebuit să întreb ce ar înseamnă, mai târziu am aflat că Foma Fedoseevici comandase asta” (Дашков 1947: 114).

Formele obișnuite de petrecere a timpului liber și locurile de comunicare ale chișinăuienilor aproape că nu s-au schimbat. Plimbările de seară de-a lungul străzii Aleksandrovskaja și aleile parcului orașului au rămas o distracție obișnuită. Conform tradiției de sărbători, în prima zi a Anului Nou, se făceau vizite pentru felicitări cunoștințelor, prietenilor și rudelor, după-amiaza, pe vreme bună, Aleksandrovskaja „era plină de oameni care se plimbau”, seara fie primeau oaspeți, fie mergeau în vizită.

Cafenelele rămâneau principalele locuri publice pentru întâlnire și comunicare. În memoriile sale, A. Inglezi povestește în detaliu despre cafenele populare din Chișinău de la începutul secolului XX, despre proprietari și vizitatori obișnuiți, fideli obiceiurilor lor din vremurile ulterioare. „Pe la 12 în cafeneaua lui Koval, vizavi de Grădina Publică, se aduna în fiecare zi un grup a celor *de-ai casei*, 4-5 persoane, fără ocupații, la aceleași ore sau în general (un fost judecător, un proprietar de cinematograf, un oficial de la trezorerie etc.), pentru a vorbi, afla, «ce este nou în lume» etc.” (Дашков 1947: 114). Cea mai veche cofetărie din Chișinău, a lui Manikov, pe stradela Fontannîi, anterior, era „vizitată doar de cunoscători și amatori de produse de cofetărie de clasa întâi” (Инглези 1943: 104). Și în anii '20 această unitate selectă era preferată de angajații ziarelor în limba rusă, unde discutau despre publicații la o ceașcă de cafea.

Comunicarea în cercul persoanelor apropiate ca spirit și interese era de o mare importanță. Serile în timpul săptămânii adesea se petreceau în conversații intelectuale la tradiționala ceașcă de ceai.

Potrivit lui Bulțev, o astfel de distracție „era o plăcere deosebită în familia de intelectuali ruși Kalinin”, care locuia pe strada Sadovaia, „la marginea unei grădini imense de fructe și viță de vie, într-o casă mică, deasupra unei stânci abrupte, de unde se deschidea o priveliște minunată asupra Buiucanilor. Problemele comunității și muzica erau subiectele comune ale conversațiilor”. Iar după ore era adesea „târât la el acasă” de către A. V. Iakovlev, profesor de canto la Școala de muzică din Chișinău și directorul corului bisericii Frăției Alexandr Nevski, care a studiat și la Școala Sinodală, cu care „își amintea deseori la un ceai vremurile de altă dată de la Moscova” (Бульчев 1959: 34). Bezvikoni își amintea cum în copilărie, „seara, savurând ceai, ne citeau cărți interesante” în familia vecinului său, fost oficial al băncii de stat ruse K. G. Oglinda. Și în anii 20 această „familie deosebită pentru ospitalitatea sa”, era vizitată „pentru a citi cărți, a bea ceai și a vorbi despre viitorul patriei noastre...” (Безвиконный 1952: 54).

Între intelectuali, citirea literaturii de ficțiune cu voce tare a fost întotdeauna cel mai frecvent mod de petrecere a timpului liber la domiciliu. Tradiția, despre care vorbesc mulți memorialiști, mărturisește despre locul important al cărții în rusă în viața spirituală și de zi cu zi a chișinăuienilor din acei ani, continuitatea culturii cărții. Bibliotecile personale bune s-au format datorită abonamentelor la suplimentele literare ale revistelor rusești pre-revoluționare, precum și ale vânzătorilor de cărți la mâna a doua locali. În anii interbelici, cărțile rusești puteau fi achiziționate la vânzările bibliotecilor private și de la vânzătorii din piață. Proprietarii celor mai mari biblioteci din Chișinău erau: „un expert absolut excepțional” N. N. Tolmacevski, criminalistul S. F. Davidovici, celebrul scriitor V. L. Lașkov. Mândria bibliofililor o constituiau colecțiile bogate ale studiilor despre Basarabia. Pasiunea pentru lectură devenise fundamentul apropierei intelectualității de limbă rusă. Astfel, în timpul vânzării bibliotecii regretatului Davidovici, care a durat mai mult de un an, în apartamentul surorii sale „în fiecare seară se aduna o mulțime de oameni, dacă nu pentru a cumpăra cărți, apoi doar pentru a discuta și a schimba gânduri, încât astfel acolo s-a format un gen de club rusesc, unde se aduna crema intelectualității basarabene” (Толмачевский 1955: 89).

La Chișinău au existat întotdeauna așa-numitele „case deschise”, unde în anumite zile, de obicei iarna, se întâlnea cel mai pestriț public. Adresele și proprietarii lor se schimbau, dar tradiția continua.

În anii 20–30 casa „vechilor locuitori ai Chișinăului” a soților Șumanski era cunoscută pentru ospitalitate deosebită, în care „se adunau tinerii minorității rusești, erau organizate dispute literare, copiii se distrau la seratele de familie” (Безвиконный 1952: 19).

Viața culturală a intelectualității ruse este marcată de crearea diferitelor asociații informale, de obicei, pentru o perioadă scurtă de timp, cum ar fi, de exemplu, Cercul de artă și literatură, inițiat de refugiații din Rusia sovietică. La începutul anilor 1920 în apartamentul violoncelistului G. Cantacuzen au avut loc întâlniri muzicale, iar în casa lui K. Romanov – „Vinerea muzicală”, „foarte aglomerată și plină de viață, care a avut un mare succes printre interpreți și prieteni, cunoscuți invitați” (Романов 1946: 24). De mare popularitate erau seratele organizate de directoarea școlii particulare de muzică K. F. Hrșanovskaia. În ciuda lipsei de fonduri, ea „n-a abandonat întrunirile preferate până în ultimul moment și, ca și înainte, în casa ei și la concertele sale, se putea întâlni întregul Chișinău inteligent și gânditor”, scria Tolmacevski, care s-a întâlnit cu poetele O. Gordon și A. Razu la Hrșanovskaia... El menționează și „casa primitoare” a lui G. G. Mileant, unde îl întâlnea adesea pe „jurnalistul talentat” M. N. Bialkovski, care publica săptămânalul «Молва» / *Zvonul* (Толмачевский 1955: 107, 100).

Continua tradiția celebrării unor date semnificative ale scriitorilor și compozitorilor ruși. De obicei, aceste evenimente erau relatate pe larg în presă, dar unele momente scăpau atenției jurnaliștilor. De exemplu, Bulîcev, în legătură cu o prelegere despre P. I. Ceaikovski, programată să coincidă cu aniversarea a 40 de ani de la moartea compozitorului, a remarcat că „contrar obiceiului, această prelegere a adunat o mulțime de oameni” și „s-a cerut să o repete în unele organizații de femei”. Despre impresia puternică și de neuitat a serii grandioase dedicate centenarului morții lui A. S. Pușkin și participarea sa la ea a scris Tolmacevski.

Numai din memorii aflăm despre unele trăsături ale vieții cotidiene și culturale basarabene, legate direct de deceniile anterioare. Astfel, Dașkov explică invitația trupei rusești a lui V. M. Vronskii de a juca un spectacol de caritate în teatrul spitalului psihiatric din Costiujeni prin faptul că „printre personalul medical au rămas medici de pe vremuri, ca Moiseev, Cijevski, Pojoga. Aparent, tradițiile culturii unei instituții de zemstvă se păstrase încă...” (Дашков 1947: 139).

Autorii enumeră fapte puțin sau deloc cunoscute care mărturisesc dorința intelectualității ruse de a trăi vechea viață „rusă”, păstrând tradițiile și memoria istorică a grupului lor social. În anii 20–30 sărbătoarea studentească „Ziua Sfintei Tatiana” a fost sărbătorită în stilul vechi și într-un cadru restrâns. „La 12 ianuarie, de sărbătoarea celei mai vechi universități rusești, adică cea din Moscova, foști elevi ai instituțiilor de învățământ superior s-au adunat într-un restaurant pentru o cină colegială. Se obișnuia să fie ales cel mai în vârstă, fostul profesor Manuilov, ca președinte la masa tradițională. După moartea sa a fost profesorul-psihiatru A. D. Koțovski” (Инглези 1943: 141). La aceste serate, ultimul președinte al sărbătorii „a ținut discursuri laudând cultura, literatura și știința rusă” (Булычев 1959: 166).

Erau sărbătorite date memorabile, semnificative pentru basarabeni. Așadar, la împlinirea a 25 de ani de la absolvire, în 1905, elevii primului gimnaziu din Chișinău au venit din toate colțurile Basarabiei. Foștii profesori și educatori ai gimnaziului au fost invitați la o cină colegială la restaurantul „Suzanna”, „seara a trecut într-o conversație prietenoasă și amintiri ale zilelor luminoase ale tinereții”. Pregătirea și organizarea sărbătorii dedicate aniversării a 100 de ani a gimnaziului este descrisă în detaliu de Tolmacevski. Un eveniment semnificativ, care a atras un public numeros din foști elevi ai gimnaziului, l-a surprins cu „simpatia și interesul profund și dezinteresat al publicului basarabean pentru sărbătoarea noastră” (Толмачевский 1955: 101).

Conservarea culturii ruse, „legăturile cu fostul public” au fost facilitate de asociațiile apărute în anii interbelici – Liga Culturii Ruse, Liga Cetățenilor Basarabeni, Societatea Muzical-Istorică. Memorialiștii au înregistrat atât detalii importante ale activităților acestor organizații, cât și informații interesante despre inițiatorii și participanții lor. Informații valoroase sunt conținute în memoriile lui Tolmacevski, în special referitoare la „Asociația minorității naționale rusești”, creată la sfârșitul anilor 1920. Participant activ la această organizație socială și de caritate, el „din interior” dezvăluie circumstanțele specifice existenței sale, motivele acțiunilor liderilor săi. Atenția principală este acordată încercărilor nereușite de a înființa o biserică minoritară rusă cu slujbe în limba slavonă pentru a satisface nevoile credincioșilor ortodocși.

Apăruse date unice despre mișcarea tinerilor cercetași din Basarabia în primăvara anului 1917. Mai târziu, Tolmacevski a încercat să reînvie mișcarea cercetașilor ruși, după ce a amenajat la mij-

locul anilor 30 în satul său o tabără „pentru 60 de copii de ambele sexe, care au petrecut aproximativ o lună acolo, urmând un curs de formare a cercetașilor și studiere a limbii ruse”. Tabăra a durat doar o vară, „deoarece părinții se temeau să-și lase copiii să meargă acolo, având în vedere posibilele represalii din partea guvernului român” (Толмачевский 1955: 106). Au fost organizate excursii private în împrejurimile Chișinăului și prin Basarabia. „A fost mai mult decât interesant să-l însoțesc pe Nikolai Nikolaevici în plimbările sale prin țara sa natală, – își amintea Bezvikonni. – Plin de viață, vioiciune, fără oprire, povestind despre trecut, ne-a călăuzit cu îndemânare pașii de-a lungul cărării care reflecta cel mai viu tot farmecul și bogăția frumoasei Basarabii” (Безвиконный 1952: 8).

În memorii comunitatea rusă este reprezentată de o multitudine de persoane cunoscute „în tot Chișinăul”. Cu toate acestea, o atenție specială este acordată anumitor personaje. Aceștia sunt în principal oameni în vârstă, intelectuali de formare rusească veche, datorită cărora s-au menținut vechile valori culturale și norme morale. De fapt, memorialiștii au încercat să păstreze memoria „oamenilor demni” pe care i-au întâlnit în viață. Ei își caracterizează „eroii” pentru calitățile lor profesionale și umane și, ceea ce este deosebit de important, serviciul în folosul societății.

Dașkov îi remarcă pe cei care au adus o contribuție deosebită la viața culturală a orașului, „dreptii”, conform definiției lui Leskov. În povestea despre D. P. Harjevskaja, el pune accentul pe „conducerea culturală vastă” a șefei de ani mulți a bibliotecii orașului, bogăția compartimentelor, în special a studiilor teatrale, a studiilor Basarabiei, a cărților pentru copii și tineri. Doctorul F. F. Ciorba, un profesionist „cu o părținare personală pentru o atitudine cordială, în general, față de oameni”, este plasat de autor în „istoria dezvoltării culturale rusești” în rând cu „sfântul doctor” Haass (Дашков 1947: 103, 113).

Schițele de memorii ale lui Bezvikonni, create din impresii profund personale, nu numai că pictează portrete vii și expresive ale contemporanilor săi mai în vârstă, ci personifică diverse aspecte ale activităților comunității ruse. Despre Iu. P. Geyking, director al unui gimnaziu privat pentru fete, care „în ciuda multor persecuții din ultimii ani, a existat până în 1931”, autorul își amintea: „Am văzut-o pe Iulia Petrovna de mai multe ori în vacanțele școlare de Crăciun, când ea, în tact cu cântecul elevelor *O brad frumos*, bătea din palme. Scundă, cu trăsături

delicate, până în ultimele zile era numită Smoleanka”. Pe angajatul ziarelor locale și străine în limba rusă G. G. Bloc autorul l-a cunoscut îndeaproape în timp ce lucra la Academia de Științe Română, fiind bine informat și apreciind înalt activitatea sa jurnalistică. „Spre deosebire de majoritatea confrăților săi, Ghenrih Ghenrihovici era instruit, cult și decent. <...> A fost întotdeauna un apărător ferm al intereselor plaiului, a cărui viață a studiat-o nu mai puțin decât cei mai buni originari ai săi” (Безвиконный 1952: 20, 64).

Numele unei personalități cunoscute, a vestitului doctor A. D. Koțovski apărea mai des ca altele în memoriile sale. Un detaliu remarcabil. După ce a descoperit în biblioteca spitalului din Costiujeni darul primului său director – „câteva sute de volume de conținut general și medicină”, Dașkov concluzionează că Anatolii Dmitrievici înfăptuia organizarea instituției medicale nu numai din datorie, ci și de asemenea, „dintr-o căldură sufletească aparte, care în viața noastră pestriță nu se întâlnește atât de des” (Дашков 1947: 138). Personalitate de o „onestitate cristalină și foarte cult”, cu autoritatea sa, Koțovski a contribuit la multe inițiative culturale. „La Chișinău aproape că nu exista societate sau cerc în care să nu fi luat parte activă și să nu aducă un flux de energie exuberantă și credință vivace în viitorul luminos al patriei noastre și al culturii rusești” (Толмачевский 1955: 94).

Unul dintre subiectele cheie ale memoriilor este asociat cu activitățile profesionale ale autorilor lor. Din memorii reiese că mulți reprezentanți ai profesilor liberale – artiști, profesori de muzică, jurnaliști, medici își continuau munca, deși situația lor financiară era diferită și instabilă. A fost mai dificil pentru persoanele cu studii juridice care au refuzat să depună jurământul în fața guvernului român sau nu cunoșteau limba română. Unii, precum Tolmacevski, au găsit un loc de muncă în birourile notariale private. Alții își câștigau existența în domenii diferite de ocupațiile lor anterioare.

Menționăm că memoriile reflectă percepția realității înconjurătoare de către partea neangajată din punct de vedere politic a intelectualității de limbă rusă. Acestea sunt mărturiile ale oamenilor obișnuiți, „actori obișnuiți” ai istoriei. Fiind influențați de diferite regimuri și ideologii, autorii evaluează atent evenimentele politice, ceea ce nu înseamnă reconciliere cu realitatea sau aranjamente cu autoritățile. Toți vedeau perfect realitatea. Acțiunile adversarilor zeloși ai „propagandei rusești inacceptabile” au fost evaluate în contextul vieții zilnice, prin prisma circumstanțelor personale și a problemelor specifice.

Paginile memoriilor conțin o mulțime de „cazuri din viață” când era necesar să se apere dreptul de a organiza concerte, spectacole, evenimente publice în limba rusă, de a crea societăți naționale rusești. Relatările despre „cum a fost” devine, de asemenea, o dovadă a rezistenței culturale. Cu toate acestea, principalul stimulente pentru scrierea memoriilor a fost dorința autorilor de a păstra memoria trecutului, care a devenit istorie.

Memoriile selectate oferă o idee doar despre unele aspecte ale vieții de zi cu zi din anii interbelice rusești. Reflectând continuitatea vieții culturale și a tradițiilor rușilor din anii 1920–1930 cu epoca anterioară, cu propria experiență a vieții de zi cu zi, ele sunt un indice „material” important al memoriei istorice a comunității ruse. Având în vedere că cea mai mare parte a inteligenței rusești din Basarabia interbelică a fost dispersată de cataclismele deceniului ce a urmat, valoarea acestei surse primare nu poate fi subapreciată.

Note

¹ La Arhiva Națională a Republicii Moldova există o parte din memoriile lui Bulicev. Textul integral se păstrează la Muzeul Național de Muzică din Rusia „M. I. Glinka” (Российский национальный музей музыки им. М. И. Глинки) (Fondul lui V. A. Bulicev – 277).

² În perioada interbelică – Alexandru cel Bun, în prezent – bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt.

Referințe bibliografice / References

Безвиконный Г. Г. Портретов длинный ряд, 1952. În: Arhiva Națională a Republicii Moldova. F. 7983, inv. 1, d. 7. / Bezviconniiy G. G. Portretov dlennyiy ryad, 1952. In: Arhiva Nationala a Republicii Moldova. F. 7983, inv. 1, d. 7.

Булывчев В. А. Год за годом в музыке, 1959. În: ANRM. F. 2960, inv. 1, d. 327. / Bulychev V. A. God za godom v muzyke, 1959. In: ANRM. F. 2960, inv. 1, d. 327.

Дашков А. И. Воспоминания. Бессарабские очерки, 1947. În: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 19. / Dashkov A. I. Vospominaniya. Bessarabskie ocherki, 1947. In: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 19.

Инглези А. Д. Автобиография. Письма-записки, 1943. În: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 22. / Inglezi A. D. Avtobiografiya. Pis'ma-zapiski, 1943. In: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 22.

Романов К. К. Мое жизнеописание, 1946. În: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 44. / Romanov K. K. Moe zhizneopisanie, 1946. In: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 44.

Толмачевский Н. Н. Что я видел и слышал на своем веку, 1955. În: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 50. / Tolmachevskiy N. N. Chto ya videl i slyshal na svoem veku, 1955. In: ANRM. F. 7983, inv. 1, d. 50.

Olga Garusova (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Ольга Гарусова (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Olga Garusova (Chisinau, Republic of Moldova). Researcher, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: olgagarusova@ich.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0813-1553>